

Јован Пејчић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департаман за српску и компаративну књижевност

ЈЕДИНСТВО СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ОСНОВИ, ВРЕДНОСТИ – ТРАЈАЊЕ

Пут Милорада Павића

до Рађања нове српске књижевности

САЖЕТАК: У раду се осветљавају настанак и значење главног књижевно-историјског дела Милорада Павића – *Рађања нове српске књижевности*, синтезе претходних његових синтеза о књижевном бароку, класицизму и предромантизму код Срба. Ширина и вредност Павићевог подухвата двоструко су значајни за науку о српској књижевности XVII–XIX века: с једне стране, аналитички је утврђен и научно образложен континуитет нове српске књижевности од њених почетака до данас; с друге стране, нова слика развоја националне литературе отворила је, уједно, на методолошком и теоријском плану, могућност друкчије, нове аксиологије у приступу писцима и делима старих времена, њихове уметничко-мисаоне реактуализације и живог деловања у савремености.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Историја књижевности, српска књижевна историографија, Милорад Павић као историчар нове српске књижевности, периодизација српске књижевности XVII–XIX века: барок, класицизам и предромантизам, *Рађање нове српске књижевности* Милорада Павића.

1.

*Тегобница је работа тумачити тумачења
него тумачити ствари.*

Мишел де Монтењ

1.1. Када, једним погледом уназад, обухватимо рад Милорада Павића на пољу науке о српској књижевности,² намах постаје јасно да он већ у првим објављеним радовима открива природу и одређује смер основних својих интересовања.

¹ pejcic@filfak.ni.ac.rs

² Милорад Павић (Београд, 15. X 1929 – 30. XI 2009) – песник, приповедач, романсијер, драмски писац, историчар књижевности, есејист, преводилац; редовни члан Српске академије наука и уметности. Светску славу донео му је роман *Хазарски речник* (1984). Дела из области науке о књижевности: „*Забавник*” *Вука Караџића* (1969), *Историја српске књижевности барокног доба: XVII и XVIII век* (1970), *Војислав Илић и европско песништво* (1971), *Војислав Илић, његово време и дело* (1972), *Гаврил Стефановић Венцловић* (1972), *Језичко памћење и песнички облик* (1976), *Историје српске књижевности класицизма и предромантизма. Класицизам* (1979), *Историја, стил и стил* (1985), *Рађање нове српске књижевности* (1983).

Та интересовања од почетка су ишла у два правца. Један од праваца тицао се проучавања веза српских писаца са књижевностима европских народа. Други правац водио је истраживању и синтетичкој обради српске књижевности XVII, XVIII и раног XIX века.

И на једном и на другом плану постигао је Милорад Павић крупне научне резултате:

Као компаративист, као проучавалац интерлитерарних повезаности српске књижевности с литературама других народа, он је највише домете остварио делом *Војислав Илић и европско песништво*.³

На подручју пак националне књижевне историографије, круну Павићевих истраживања представља, ван сваке сумње, тротомна његова историја српске књижевности барока, класицизма и предромантизма.⁴

Нас ће овде занимати ово друго, заправо главно поље рада научника Павића.

1.2. Историја *Рађања нове српске књижевности*⁵ дуга је и занимљива; у понечем, она као да је изашла из Павићеве приповедачке радионице.⁶

Прича има две стране.

Начелно и теоријски, Павић је питање стварања нове историје српске књижевности поставио први пут 1961. године. У чланку „Ис-

³ Нови Сад 1971. – Истраживања односа српских писаца, и српске књижевности у целини, према литературама других европских народа одвијала су се досад углавном на двојак начин. Претежнији број радова посвећен је видовима прихватања и одјецима дела великих представника светске књижевности у нашој средини. С друге стране, вршена су испитивања веза српских писаца са страним литературама тако што се полазило од истакнутих стваралаца у нашој књижевности. У овом другом погледу, каже Зоран Константиновић, „најдрагоценији рад [...] свакако је књига Милорада Павића *Војислав Илић и европско песништво*” (З. Константиновић, *Увод у упоредно проучавање књижевности*, Београд 1984, 38–39).

⁴ Београд 1991: *Барок*, 224 стр.; *Класицизам*, 181 стр., и *Предромантизам*, 181 стр. Књиге су се, иначе, појавиле као друга, трећа и четврта свеска дуго планиране колективне *Историје српске књижевности*, чији ће аутори, поред Милорада Павића и Димитрија Богдановића (први том представља његова *Стара српска књижевност*), бити још и Мирослав Пантић, Славко Леовац и Предраг Палавестра.

⁵ Синтеза из које ће, уз минималне прераде и допуне, произаћи назначене књиге о бароку, класицизму и предромантизму у српској књижевности. Објављена је у Београду 1983. године.

⁶ О приповедачу и романијеру Милораду Павићу вид. посебно књиге: Јован Делић, *Хазарска призма* (Београд 1991), Јасмина Михајловић, *Прича о души и телу* (Београд 1992); Петар Пијановић, *Павић* (Београд 1998); Миливоје Марковић, *Књижевна обмана* (Београд 1999); Сава Бабић, *Милорад Павић мора причати приче* (Београд 2000); Тања Трашевић, *Гамбит принцезе Атех* (Ниш 2003); Јасмина Ахметагић, *Унутрашња страна постмодернизма: Павић* (Београд 2005, ²2009) – и у њима за нашу тему посебно занимљива поглавља, односно запажања о Павићевим књижевнонаучним делима. Због особенога исцртавања ауторског и људског профила М. Павића, пажњу у овом контексту заслужују и књиге Миливоја Ненина *Стари писац* (2003; Београд ²2006) и Радована Поповића *Први писац трећег миленијума* (2002; Београд ²2009).

торија књижевности – потреба или луксуз?” било је то за њега „питање од општег значаја, и проблем не само стручњака него и друштвени, општекултурни проблем”.⁷ Свој став поткрепио је указивањем на материјалне грешке и празнине, нетачне оцене, теоријску незаснованост примењиваних система периодизације. „У нашим историјама књижевности нема многих писаца”,⁸ истицао је тада Павић, да би на крају закључио како су „објективни услови за стварање једне синтезе данас сазрели”, и да то није „само потреба него и могућ и актуелан посао”.⁹

На „сзреле услове” позваће се Павић и две године доцније, у „Предговору ненаписаној историји књижевности”,¹⁰ расправи која по свему има програмски карактер. Али док се у претходном чланку залагао за стварање нове опште историје српске књижевности, он сада своје захтеве ограничава на књижевност XVIII и XIX века, поклањајући ипак већу пажњу старијем столећу, залазећи штавише – довољно одлучно и са јаким аргументима – и у XVII век.

Такво своје опредељење подупиरे Павић разлозима којима је тешко оспорити значај дубоке историјске обавезе:

У једној интелектуалној клими где је, под притиском изузетно великих разарања у прошлости, психолошки и други континуитет културног настављања и наслеђивања прекинут, далеки плодни периоди и њихови културни фондови остали су изоловане и замрзнуте вредности прохујалих времена које не учествују довољно активно у формирању живота.¹¹

Није, међутим, текст о којем је реч занимљив само као нов и оригиналан нацрт историје српске књижевности од барока до симболизма. Важност његова очитује се на барем још два плана.

Најпре, Павић овде даје тачну оцену стања српске књижевне историографије. У њој су, констатује он, „сви само аналитичари и [...] сви припремају грађу, а нико од ње ништа не гради”.¹²

Други аспект тиче се књижевног и научног баласта наслеђеног из прошлих времена. Од знања филолошког, фолклорног, историјско-

⁷ *Књижевне новине* (Београд), XII/159 (3. XII 1961), 2. – Павићев чланак у неку руку реактуализује „Анкету о историји српске књижевности”, коју је у првим својим бројевима повео београдски часопис *Данас* (вид. бројеве I/1 и 2, од 24. V и 7. VI 1961).

⁸ Исто, 8–9.

⁹ Исто, 9.

¹⁰ *Књижевност* (Београд), XVIII/2 (1963), 97–113.

¹¹ М. Павић: „Од барока до симболизма. Предговор ненаписаној историји српске књижевности”, *Језичко памћење и песнички облик*, Нови Сад 1976, 453.

¹² Исто, 450.

културолошког и философског типа, неки писци се, наглашава Павић, „уопште не могу видети као творци књижевних дела”.¹³

Павићева критика усмерена је, зацело, на све оне историје српске књижевности које су дуго времена, такорећи до јуче, сматране незаобилазним и непоновљивим синтезама српског литерарног наслеђа. Када зато закључи да је „историја књижевности пуна писаца које *треба* читати постала бесмислица”,¹⁴ онда ову Павићеву тврдњу ваља пре свега разумети и као уопштено дату оцену управо тих „заштићених” историја: Новаковићеве,¹⁵ Скерлићевих,¹⁶ Остојићевих,¹⁷ па и оних Павла Поповића.¹⁸

Павићева полемика без ословљавања тиме се, наравно, не завршава. Супротстављање не би било потпуно када он не би изложио сопствену концепцију историје књижевности, онакве какву је „једино могућно писати” – „историје књижевности писаца и дела који се *могу* читати”.¹⁹

Међутим, процес напредовања у прошлост није се одвијао брзином коју је Павић очекивао. Његов „предговор” ненаписаној историји српске књижевности XVIII и XIX века треба зато схватити првенствено као задатак који је он самоме себи поставио, као задатак којег ће се, да и на то скренем пажњу, још читаве две деценије с извесном резигнацијом опомињати.

Ипак, године 1966. појавио се, као трећа књига у колекцији „Српска књижевност у књижевној критици”, зборник *Од барока до класицизма*, који је приредио и предговором, белешкама о важнијим писцима и библиографијом опремио Милорад Павић. Тако су се на једном месту нашли сви релевантни текстови српских и страних аутора о књижевности и културним приликама српског XVII, XVIII и прве половине XIX века.

Но зборник, попут свих подухвата те врсте, ни у чему не премашује досег сличних „књиговезачких синтеза”.²⁰ Наиме, као дело хоће се нешто што се може правдати једино као „дело” нужде. Тога је, уосталом, и сам приређивач био свестан те у предговору упозорава

¹³ Исто, 452.

¹⁴ Исто. Курзив Ј. П.

¹⁵ *Историја српске књижевности*, Београд 1867, ²1871.

¹⁶ *Српска књижевност у XVIII веку*, Београд 1909; *Историја нове српске књижевности*, Београд 1914.

¹⁷ *Српска књижевност од Велике сеобе до Доситеја Обрадовића*, Сремски Карловци 1905; *Историја српске књижевности*, Београд 1923.

¹⁸ *Преглед српске књижевности*, Београд 1909; *Југословенска књижевност*, Кембриџ 1918; *Оглед о југословенској књижевности* (прев. В. Питовић), Београд 1934.

¹⁹ Исто. Курзив М. Павића.

²⁰ Јаусов израз (вид. Ханс Роберт Јаус: *Естетика рецепције* /прев. Д. Гојковић/, Београд 1978 38).

читаоца не само на „одсуство правих књижевних синтеза, [које се] осећа јасно кроз целу књигу”,²¹ већ и на то да о нашој књижевности овога раздобља „готово нема правих књижевних оцена”.²²

Али ако Павићеве могућности што се избора прилога тиче нису биле особито богате, важност своме зборнику прибавио је он на другој страни – увођењем специфично литерарне периодизације. По први пут у српској књижевној историографији писци и њихова дела периодизовани су с обзиром на стилске токове којима припадају а не, као што је дотад био случај, по просветитељским, философским или неким другим идејама.

У теоријском и методолошком погледу, био је то несумњиво крупан корак. Од зборника чија намена бејаше првенствено школска више се и није могло тражити, а исправљање других недостатака остало је, што и Павић истиче, као „задатак једне нове историје књижевности”.²³

Без претеривања се може рећи да је ту нову историју књижевности могао, у ондашњим нашим књижевнонаучним приликама, написати само Милорад Павић. И тако је започело: 1970. године појавила се његова *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*.²⁴

Тиме је „задатак”, наравно, само делимично био испуњен, и Павић стога, у предговору за друго, донекле измењено и допуњено издање зборника *Од барока до класицизма*,²⁵ ублажује, до извесне мере, тон своје резигнације: написана је историја српске барокне књижевности, али – додаје – још увек „немамо модерног прегледа који би се бавио књижевним класицизмом”.²⁶

Тешко је отети се утиску да је Павић већ почетком шездесетих година одредио себи циљ, а да су повремена критичка разматрања темељних питања и нерешених проблема у науци о српској књижевности од XVII до XIX столећа била пре свега својеврсно рашчишћавање терена за другачију, модерну, његову историју тих литерарних епоха. Како иначе објаснити чињеницу да се помињани „модеран преглед” класицистичке књижевности у Срба појавио само неколико година доцније – из пера, разуме се, Милорада Павића.²⁷

Мистификације павићевског типа (хоћу да кажем: „мистификације” каквима обилује проза Павићева) склапају и ову његову књигу.

²¹ М. Павић: „Предговор”, *Од барока до класицизма*, Београд² 1973, 7.

²² Исто.

²³ Исто, 8.

²⁴ Београд 1970.

²⁵ Београд 1973.

²⁶ *Од барока до класицизма*, 8.

²⁷ Мислим на *Историју српске књижевности класицизма и предромантизма*. *Класицизам*, Београд 1979.

Она се, у ствари, бави појавама и делима карактеристичним за раздобље којем, поред класицистичке, припада још једна стилска формација српске литературе – предромантизам. Међутим, о самој предромантичарској књижевности мало је ту речено – у вези с њом расправљена су једино начелна питања. Синтетичка обрада овога тока у историјском развоју српске књижевности могла је постати предмет само нове, засебне књиге. „Да ли ће ту нову књигу – овим речима Павић завршава своју другу историју – дати писац претходне две или неко други, показаће време.”²⁸

Релативизам уткан у Павићев самоисказ показаће се – што је, уосталом, био случај са свим његовим ранијим иступима сличне садржине – неоснованим, и чак безразложним. Та засебна књига посвећена српском књижевном предромантизму на крају се ипак појавила.²⁹

Али ову књигу донела је, заправо, већ трећа синтеза Милорада Павића, објављена под насловом *Рађање нове српске књижевности*,³⁰ и тада је изгледало да је Павићев историчарски пројекат њоме коначно приведен крају. Објашњење самог аутора водило је, коначно, ка таквом закључку:

Могле би се замислити две засебне књиге у које би стилови доба просвећености [...] били засебно размотрени као историја класицизма и историја предромантичке књижевности. То би, међутим, читаоца одвело далеко од истине: јер, право стање у српској књижевности се може сагледати само уз поштовање чињенице да се ова два стила развијају напоре, уз узајамне утицаје који су их мењали, снажили или слабили.³¹

1.3. Друга страна приче, према којој се, иначе, приказана „спољна историја” односи као одраз у огледалу, свакако је значајнија и заслужује већу пажњу. Павића овде видимо у његовој историчарској, научној радионици.

Први траг који упућује на то да ће опредељење Милорада Павића бити историја књижевности, а област специјалистичких његових истраживања српски XVII, XVIII и XIX век, враћа нас у педесете године.³² Ти најранији Павићев текстове унеколико формулишу – додуше, на један посредан начин – програм његовог будућег рада и, такође, његово поимање смисла и природе историјског проучавања књижевности.

²⁸ Исто, 544.

²⁹ Вид. М. Павић: *Предромантизам*, Београд 1991.

³⁰ Београд 1983.

³¹ *Рађање нове српске књижевности*, 279.

³² Вид. Милорад Стевчић, „Библиографија Милорада Павића (1954–1975)”, у: М. Павић: *Језичко памћење и песнички облик*, 483–489.

Програм о којем је реч био је изузетно широко постављен, а по сложености, барем што се раздобља барока тиче, приближан онима на које се још и данас морају одлучивати историчари старе српске књижевности.³³ Укључивао је он изворно проучавање дела: рукописе и издања барокних писаца;³⁴ трагање за новим и преиспитивање познатих аутентичних материјала о српској култури XVII–XIX века, расутих по библиотекама и архивима у земљи и широм света;³⁵ компаративно осветљавање садржинских, језичкостилских и семантичких аспеката дела и њихов поетички основ, доминантне уметничке и идејне тенденције и социокултурни контекст у којем се појављују, трају и гасе – и све то у односу према општеевропским књижевноестетским и духовним настојањима трију епоха о којима је реч;³⁶ филолошка, историокултурна и археографска испитивања и делатност;³⁷ упознавање и проверу постојеће, као и постојано праћење критичкоисторијске и, такође, теоријске литературе на српском и на страним језицима.³⁸

³³ То постаје очито када се, на пример, досад објављена синтетичка дела о средњовековној српској књижевности упореде са новијим истраживањима (Милан Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, 1975; Димитрије Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, 1980), нарочито с обимним историографско-критичким списом Ђорђа Трифуновића *Стара српска књижевност. Основи*, објављеним најпре у седам наставака у часопису *Књижевна историја* (Београд), 1981–1984 (као књига десет година касније /1994; треће, проширено, коначно издање: Београд 2009/) и са бројним расправама Драгољуба Драгојловића, такође о старој српској књижевности, којима ваља придружити и његову *Историју српске књижевности у средњовековној босанској држави* (Нови Сад 1997).

³⁴ Сам Павић о томе ће написати: „У време огромног успона специјалних студија, када критичари ове епохе [барока – Ј. П.] српске књижевности још увек чешће посежу за литературом него за делима о којима литература говори, када се та дела готово не виде од литературе која је о њима написана, аутор се придружио оном широком покрету који нас је поново научио да се вратимо текстовима” (*Историја српске књижевности барокног доба*, 19).

³⁵ Уп. Павићеве извештаје у *Историји српске књижевности барокног доба* (511), *Историји српске књижевности класицизма и предромантизма. Класицизам* (544) и *Рађању нове српске књижевности* (8–9).

³⁶ Најпоузданија сведочанства у овом погледу представљају бројни Павићев чланци и расправе – сакупљени највећим делом у књигама *Језичко памћење и песнички облик* и *Историја, стил и стил* (Нови Сад 1985) – и, надасве, његове три историје књижевности. Што се непосредних терминолошких разграничења тиче, вид. уводе у синтезу о бароку, класицизму и предромантизму.

³⁷ У предговору *Историји српске књижевности барокног доба* Павић с разлогом напомиње: „Писац се нечег није могао одрећи (...): морао је најчешће сам обављати или организовати претходне послове издавања текстова, без којих се рад на историји књижевности овог неистраженог раздобља није могао замислити” (18–19).

³⁸ Литературу којом се у својим историјама користио, Павић наводи на двојак начин: у напоменама удаљеним од основног текста, на крају књига (*Историја српске књижевности барокног доба* и *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма. Класицизам*), или сумарно, на крају поглавља (*Рађање нове српске књижевности*). Упућивања на стране изворе, првенствено на књиге-узоре – каква је, рецимо, у његовом случају, *La Littérature de l'âge baroque en France. Circé et le paon*

Тако свестране припреме за проучавање овог, по Павићевом суду, „стилски најразуђенијег раздобља у историји српске књижевности,”³⁹ имале су поуздан ослонац у ауторовом схватању природе књижевне уметности као такве: уметничка реч је, за њега, као *реч* свакако феномен повести, али као *уметничка* она досеже надисторијске сфере. У том значењу и треба разумети Павићеву мисао да „у правом смислу речи прошлост не постоји у књижевности. Добра литература увек је присутна, и добра је само ако је присутна.”⁴⁰

Павићев однос према стваралаштву минулих времена сада нам је много јаснији: колико прошли значај, њега исто толико интересују и савремена значења дела и појава које проучава. Или још радикалније: покаже ли се да се одређено дело, макар у своје доба било узор, временом „испразнило” од значења, оно престаје да припада историји књижевности и може бити предмет испитивања још можда социологије културе, и то оне њене под-дисциплине која се зове социологија књижевног укуса.

С друге стране, овакав став подразумева читав један низ задатака које историчар књижевности мора испунити како би стекао предуслове и био у стању да заснује и изгради веродостојну, модерним научним захтевима примерену синтезу о литерарноуметничким и уопште духовним творевинама неког од прохујалих раздобља. Павићево упозорење, отуда, делује као неодложна обавеза:

У тренутку када су већ увелико освојиле своје место такве гране као историографија, историја језика, историја књига и штампарства, историја писмености и идеја, социологија, етнографија, историчар књижевности је изгубио право да буде дилетант у овим широким областима културе, а стекао обавезу да их користи уместо да им служи.⁴¹

Жана Русеа, чија начела организовања грађе и морфо-типолошког приступа темама и жанровима српског барока Павић преузима и колико се могло, с обзиром на специфичности националне књижевности, следи – у извесном смислу су неодређена, „атемпорализована”; примера ради, ако је већ о Русеу реч, није довољно да Павић укаже које издање његове књиге је користио (из 1963; вид. *Историја српске књижевности барокног доба*, 493, нап. 3), много је битније то да је Русе књигу објавио 1954. године.

³⁹ *Рађање нове српске књижевности*, 5.

⁴⁰ „Предговор ненаписаној историји књижевности” (1963), *Језичко памћење и песнички облик*, 451. – То своје опредељење Павић ће нагласити и у предговору *Историји српске књижевности барокног доба*: „Аутор се трудио да све појаве посматра с обзиром на њихов данашњи књижевни значај, и писце и њихова дела процењивао је са таквог становишта” (19). Исказано у првој *Историји*, ово становиште остало је на снази и у свим потоњим Павићевим књижевноисторијским списима.

⁴¹ *Исто*. – Посматране из перспективе духовнонаучног, историолитерарног трокњижја сажетог у *Рађању нове српске књижевности* (1983), ове речи – написане двадесет година раније (1963) – указују се као својеврстан *манифест* једнога новог, модерног поимања историје књижевности као научне дисциплине, али су, види се сада, истовремено представљале и пишчев завет да свој део посла без одлагања заврши.

Идеја коју је Милорад Павић овако одлучно заступао 1963. године нашла је најпотпунији свој израз у његовој синтези синтеза – *Рађању нове српске књижевности*, односно у новом и проширеном њеном издању у три књиге (при чему свака од њих монографски обрађује једно раздобље), делу које је израсло из крајње усредсређеног а вишестраног аналитичког рада дугог готово три деценије.

У томе раду Павић је често био приморан да открива и проверава најосновније чињенице, да почиње од филолошке идентификације текстова и утврђивања ауторства,⁴² од реконструкције повесно-културног и уметничког контекста, да би тек онда, дакле мултидисциплинарним осветљавањем, многи књижевни спис учинио присутним и актуалним, и трајно га уградио у поредак савремене српске књижевности.⁴³

И тако, не једанпут, био је Милорад Павић у истој оној ситуацији у којој се, још давне 1852. године, затекао Јован Ристић, један од првих историчара нове књижевности у Срба, који – свестан ризика у који се упушта и препрека које се, објективно, у то доба, у нашим приликама и нису могле заобићи – бејаше немачком читаоцу упутио оне меланхоличне речи да је његов преглед ипак само покушај, те да и после његовог рада „српска књижевност изгледа као земљиште које треба поново обрадити”.⁴⁴

⁴² Исто. – Посматране из перспективе духовнонаучног, историолитерарног трокњижја сажетог у *Рађању нове српске књижевности* (1983), ове речи – написане двадесет година раније (1963) – указују се као својеврстан манифест једнога новог, модерног поимања историје књижевности као научне дисциплине, али су, види се сада, истовремено представљале и пишчев завет да свој део посла без одлагања заврши.

⁴³ Такав је, на пример, случај с Павићевим издањем песама, беседа и списка Гаврила Стефановића Венцловића (*Црни биво у срцу*, Београд 1966). – Колико год било важно и, до сада, једино и најобимније представљање Венцловића код нас, ово издање није без мањкавости, па и неоправданих приређивачко-редакторских произвољности Милорада Павића. Павићев избор, па отуд и његова тумачења и судови, нису произашли „из испитивања изворности чланака свих Венцловићевих зборника” (Ђ. Трифуновић, *Стара српска књижевност*, 67), тако да он као оригиналне означава и Венцловићеве саставе који су „настали као плод преписивачког, редакторског или компилаторског рада” (исто). На примедбе ове врсте, с научног гледишта нимало безазлене (вид. нпр.: Јован Деретић, „Мистификације око Венцловића и старе поезије”, *Књижевна историја*, XIV/53, 1981, 705–722; Ђ. Трифуновић, „Трајање старе српске књижевности”, *Књижевна историја*, IV/16, 1972, 117–123 /сада у *Старој српској књижевности*, 66–74/), Павић никада није одговорио; напротив, остао је при својим првобитним ставовима изложеним у предговору *Црном бивоу у срцу*, штавише развивши их у монографији *Гаврил Стефановић Венцловић* (Београд 1972), сажевши у књижевноисторијској синтези *Рађање нове српске књижевности* (Београд 1983), у оба случаја, међутим, потпуно заобилазећи, као да ни не постоје, полемичко-критичке текстове Ј. Деретића и Ђ. Трифуновића.

⁴⁴ Јован Ристић: *Новија књижевност у Срба* (прев. З. Мијатовић; изворно издање: *Die neuere Literatur der Serben*, Berlin 1852), у: *Књижевна историја* (Београд), I/4 (1969), 962. Ристићев спис унет је у хрестоматију *Заснивање националне критике* (прир. Д. Живковић), Српска књижевна критика, књ. 2, Нови Сад / Београд 1983.

2.

*Наука која оклева да заборави своје
осниваче изгубљена је.*

Алфред Норт Вајтхед⁴⁵

2.1. У Рађању нове српске књижевности нов је заправо само њен трећи део,⁴⁶ онај који се бави предромантичким стваралаштвом, док претходне целине представљају сажетији, језгровитији облик двеју раније објављених синтеза Милорада Павића: *Историје српске књижевности барокног доба* (1970) и *Историје српске књижевности класицизма и предромантизма. Класицизам* (1979).⁴⁷

Научна јавност прихватила је Павићеву „трећу” историју на начин зрелих интелектуалних средина, свесна да је добила дело од несумњиве културне вредности. Готово ништа њено није доведено у сумњу. Одата су, штавише, признања како Павићевим методолошко-теоријским захватима⁴⁸ тако и оним особинама *Рађања нове српске књижевности* које се тичу најосетљивијег проблема историографије уопште: начела по којем је књижевна грађа организована, односно конститутивне идеје тога начела – периодизације. Од појаве ове књиге, наиме, Павићев периодизацијски модел узима се, дословно или у полемичком смислу, као чињеница ван које више није могуће мислити о српској књижевности XVII, XVIII и раног XIX века.⁴⁹

Недовољно упућен читалац може на основу овакве рецепције закључити да су и прве две Павићеве историје примљене на исти начин, да се његова делатност на подручју историје књижевности од почетка одвијала у сталоженој, пре свега раду и унапређивању науке окренутој академској атмосфери.

---

⁴⁵ Нав. према: Роберт К. Мертон, *О теоријској социологији* (прев. Т. Лонгиновић), Загреб 1979, 5.

⁴⁶ Уп. *Рађање нове српске књижевности*, 411–601, и такође засебну књигу *Предромантизам*, издање у које су унесене извесне значајне допуне.

⁴⁷ Павићевој „игри” сажимања и преуређивања ни ту није крај. Засад најсведеније издање његовог тридесетогодишњег проучавања српске књижевности од XVII до XIX века налази се у књизи IV-2 *Историје српског народа* (Београд 1986, 165–244).

⁴⁸ Вид. Драгољуб Драгојловић, „Ка целовитој синтези”, *Политика* (Београд), 14. IV 1984, 11.

⁴⁹ Драгиша Живковић, „Периодизација српске књижевности XVIII–XX века”, *Летопис Матице српске* (Нови Сад), 149:410/4 (1972), 309–325; Миодраг Стојановић, „Континуитети српске књижевности”, *Дело* (Београд), XXX/7 (1984), 139; Сава Дамјанов, „Откривање прошлости. Књижевноисторијски рад Милорада Павића”, *Задужбина* (Београд), I/3 (1988), 7.

Такав закључак био би, међутим, у најмању руку претеран. *Историја српске књижевности барокног доба* дочекана је, на пример, крајње амбивалентно; у коначном рачуну ипак као „књига чије врлине високо надмашују њене слабости”.⁵⁰ С друге стране, о делу посвећеном српском књижевном класицизму једва ако је написана која релевантна реч.⁵¹

2.2. Неповећење, односно ћутање које је у извесној мери пратило Павићеве прве две историје – којем је, уосталом, сâм аутор значајно допринео сопственом неспремношћу да ступи у научну распру са стручњацима који су његова решења доводили у питање – може се тумачити двојако.

2.2.1. Прво објашњење потиче донекле од самог Милорада Павића. Оно се, укратко, састоји у следећем:

После великих писаца синтезâ (Новаковић, Остојић, Скерлић, Павле Поповић), наредна генерација књижевних историчара морала се упустити у истраживање нових чињеница, у прикупљање још неоткривене грађе за будућу и комплекснију синтезу, из чега следи да је завладао „процес студијске исцепканости, уситњавања и специјализације”.⁵²

То је разлог што у прво време и није било покушаја да се напише нова историја српске књижевности. Али то што је у периоду између два рата било тако рећи природно, од педесетих година показивало се све више као заостајање, па и као назадовање. „Већ поодавно”, написаће Младен Лесковац, „свак осећа како је сазрело време да се коначно приђе изради једнога широког [...] приказа наше књижевне прошлости.”⁵³

Но академски историчари књижевности, некадашњи студенти Јована Скерлића и Павла Поповића а сада факултетски професори, наметали су и даље свој стил рада заснован претежно на архивистичко-библиотечким претраживањима и коментарисању рукописа – све као принцип изван којег књижевне науке нема, што опет значи да је свака нова синтеза, без обзира на то када се јавља, могла за њих бити једино нецеловита и ненаучна, дакле преурањена. Из тих су разлога, истиче Павић, „сви који су залазили у ову табу-област екскомуницирани из области науке о књижевности”.⁵⁴

---

⁵⁰ Предраг Палавестра, „Историјска визија једне књижевности”, *Политика*, 26. XII 1970, 14.

⁵¹ Релевантан је у сваком случају приказ Миодрага Стојановића „Разуђеност античке мисли” (*Књижевна реч* /Београд/, VIII/126, 1979, 15).

⁵² Младен Лесковац, „Проблеми око израде историје југословенских књижевности” (1964), *Из српске књижевности*, I, Нови Сад 1968, 308.

⁵³ Исто.

⁵⁴ М. Павић, „Од фрагментарности ка синтези”, *Политика*, 24. XI 1979, 12–13.

Према томе, синтетички радови млађих научника могли су у таквим приликама наићи само на сумњу и одбијање, већ и зато што су, прво, њихови подухвати могли срушити и иначе проблематичан однос зависности и подређивања, карактеристичан за свако некритичко ослањање на једном изабране ауторитете,⁵⁵ а друго – што су нове синтезе, по логици ствари, често из основа мењале „озакоњену” слику развитка свеукупне српске књижевности.

2.2.2. За разлику од првог објашњења, социокултурног и чак дијалектичког, друго је имплицитно и води гносеологији литерарних идеја. Оно се тиче односа истраживача према новом, модерним научним сазнањима условљеном поимању историје националне књижевности, таквом поимању које израста из теоријских и методолошких искустава о каквима традиционална литерарна повест једва да је нешто слутила.

Није, при томе, реч само о променама које су у модерно доба задесиле појам књижевности.⁵⁶ Још се мање ради о данас преовлађујућим процедурама испитивања које свој темељ виде у интертекстуалним реконструкцијама дела или стилско-језичких, тематских, значењских доминанти читавих књижевних раздобља.⁵⁷ Посреди је напор да се слика развитка националне литературе сагледа у контексту развоја књижевности суседних народа и култура, односно као сегмент опште историје светске књижевности.⁵⁸

Наравно, стварање такве историје књижевности не подразумева никакав априоризам, па ни пренебрегавање или негирање специфично националних обележја матичних литература, то јест историјске и духовне подлоге у чијем се окриљу оне рађају и развијају. Али оно, исто тако, искључује могућност апсолутизовања било које индивидуалне разлике. Једном речи, проблематична је свака историја књижевности која игнорише достигнућа опште компаративистике, тим пре што су новија упоредна проучавања недвосмислено показала да се поједине тенденције развитка остварују паралелно и у оквиру „наднационалне

⁵⁵ Однос зависности и подређивања по правилу је увек изазивао, по тачној речи Р. К. Мертонa, „интелектуално дегенеративне тенденције у историји мисли. Прва је некритичко страхопоштовање... Други дегенеративни облик је банализовање” (*О теоријској социологији*, 35).

⁵⁶ Вид. нпр. Светислав Вуловић, „Наука о књижевности и изучавање словенских књижевности” (1882), *Целокупна дела* (прир. Ј. Продановић), књ. друга, Београд [1932], 81–104; Богдан Поповић, „О књижевности” (1894), *Књижевна теорија и естетика* (прир. И. Тартаља), Сабрана дела, књ. IV, Београд 2001, 1–20; Цветан Тодоров, „Појам књижевности” (прев. Л. Којен / К. Дошен), *Савременик* (Београд), XXII/7 (1976), 19–28; Јован Пејчић, „Књижевност”, *Профил и план*, Београд 2003, 24–28.

⁵⁷ О томе вид. више у зборнику *Теорија историје књижевности* (САНУ, Београд 1986). Скрећем пажњу на саопштења М. Гловињског, Св. Петровића и Н. Петковића.

⁵⁸ Вид. посебно рад Герана Хермерена „Утицај уметности и књижевности” (прев. Д. Зеленовић), *Поља* (Нови Сад), XXXII/335 (1987), 36–50.

размене вредности одређеног доба у широј области европских књижевности”.⁵⁹

2.2.3. Вратимо се сада рецепцији Павићевих књижевних синтеза. Под светлом изложених објашњења она, сва је прилика, постаје много разумљивија. Како?

Поменута објашњења јављају се, нема сумње, као накнадна рационализација ставова и гледишта проистеклих из у суштини неплодне климе у којој је дуго обитавала историографија српске књижевности. Стање у којем се налазила довољно јасно приказује једна њена особина, наиме недозвољено висок степен затворености за резултате до којих се долазило на плану општега теоријског и компаративног преиспитивања европске књижевноестетске и критичкоисторијске баштине. Разуме се, такав однос могао је резултовати само једном последицом – сужавањем сопствених истраживачких видика, и испољити се само на један начин – као провинцијализација науке.

У овој се тачки, тако, показује да су објашњења о којима је реч тек привидно функционална, док је права њихова природа заправо аксиолошка. Она су, међутим, баш као таква и била потребна да би се слободно скренула пажња на то како Павићеве синтезе – будући да, с једне стране, проширују или руше каноне традиционалног историзма, а, с друге, уводе шири и адекватнија мерила – не представљају само преглед двоиповековног развоја српске књижевности него и својеврсну критику наслеђених историографских прилика.

Да би се пак схватили врста и смер те „критике”, треба, макар у најопштијим цртама, подсетити о каквом је историографском наслеђу реч, шта се као темељ и надахнуће а шта као препрека и заблуда нудило предстојећој Павићевој књижевноисторијској радњи.

3.

Везе, за које се претпоставља да не постоје, ту су, али их треба пронаћи и одредити њихов однос према ранијим и каснијим степеницама.

Никола Радојчић⁶⁰

3.0. Кључни допринос *Историје српске књижевности барокног доба* садржан је у тези да традиционалне представе о историјском дис-

⁵⁹ Феликс Водичка, *Проблеми књижевне историје* (прев. А. Илић), Нови Сад, 1987, 97; вид. такође: Пол Ван Тигем, *Преглед историје европске књижевности* (прев. М. Марковић), Београд 1932, нарочито ауторов предговор (стр. 1–6), али и „Увод у српско издање” из пера Богдана Поповића (стр. III–XV).

⁶⁰ Никола Радојчић, „Увод у историју српске историографије XVIII века”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* (Нови Сад), VI–VII (1958–59), 24.

континуитету у развоју српске књижевности, од њених почетака наомамо, не почивају на поузданим научним основама, да су – супротно од тога – некритички изведена пројекција преузета од углавном недовољно или погрешно обавештених проучавалаца српске историје и културе XVII–XIX века.

Погледајмо изблиза поставке Павићевих претходника.

3.1. Године 1963. Милорад Павић је, у разматрању посвећеном „ненаписаној” историји српске књижевности XVII–XIX века, ригорозно установио да „писац који се прихвати читања књижевних радова из ова два stoleћа [XVII и XVIII век – Ј. П.], и који се за тренутак стави у улогу синтетичара и арбитра [...], схватиће неизбежно да се његова представа не може више подударати са ранијом представом о истом процесу, коју је имао, рецимо, Скерлић”.⁶¹

Млади литерарни историчар се, тако, на самоме почетку својих истраживања суочио са најзнатнијим именом наше књижевне историографије и већ тада најавио од Скерлићеве другачију слику старијих слојева нове српске књижевности.

Није се, при томе, радило ни о каквој тренутној импровизацији, нити пак о жељи недовољно искусног проучаваоца за некаквим самоистицањем. Да не може бити речи о случају, показала је само неколико година доцније Павићева *Историја српске књижевности барокног доба* (1970). У предговору својој књизи аутор, штавише, иде у критици великог претходника још даље – налазећи, поред осталог, да су Скерлићеве тврдње из увода у *Српску књижевност у XVIII веку* за савременог историчара оно „једино са чиме се ни на који начин не сме помирити”.⁶²

Овако оштро формулисан, Павићев став је неупућенима могао звучати пре свега као објава коначног обрачуна са Скерлићевом концепцијом књижевног XVIII века код Срба. Други утисак који се из овог става наметао био је да од 1909, када је Скерлићева синтеза објављена, није учињено готово ништа на откривању и преиспитивању те старије наше литерарне баштине. И најзад, из Павићевог исказа могло се разумети да је тежина Скерлићевог ауторитета неоправдано дуго одбијала историчаре да, иако у рукама имају раније непознату грађу и опремљени су новим теоријскокритичким и методолошким сазнањима, изнова и без комплекса проуче целокупну постсеобну српску књижевност насталу у XVIII stoleћу на просторима данашње Војводине.

3.1.1. Међутим, значај Павићевих речи, ма колико оне изражавале право стање ствари, само се привидно огледа у њиховој ради-

⁶¹ М. Павић, „Од барока до симболизма”, *Језичко памћење и песнички облик*, 451.

⁶² М. Павић, *Историја српске књижевности барокног доба*, XIX.

калности. Оне радикалне нису. Пре ће бити да је реч о отварању врата која, у ствари, никада нису ни била затворена.

За то се побринуо сâм Јован Скерлић. Оном своме знаменитом, у свеукупној досадашњој српској књижевној историографији највише критикованом уводу, он је наиме додао и уверење како се већ „после двадесет година, када се уђе у историјске и књижевне појединости, после целог низа специјалних истраживања каква се већ почињу чинити, [има] писати нова, потпунија и обимнија, историја српске књижевности XVIII века”.⁶³

Од времена када се Скерлићева књига појавила, ово гледиште по правилу је прихватано с општим одобравањем.⁶⁴ С те стране Скерлићу ништа нису приговарали чак ни најгрубљи критичари његове монографије.⁶⁵ У најстудиозније израђеном приказу стоји да се у *Српској књижевности у XVIII веку* „огледају сви недостаци и празнине наше науке која је тако дуго била тешко занемарена”.⁶⁶ Све је, дакле, упућивало на то да речи Скерлићеве ваља схватити као позив филолозима, историчарима, критичарима и библиографима да дубље него што је он био у прилици испитају текстовно и, уопште, културно наслеђе српског XVII и XVIII века.

Мало се ко оглушио о Скерлићев позив. Напротив, пришло му се као најпречем задатку националне науке о књижевности. Убрзо се, међутим, показало да сви само истражују и дају ситне прилоге ограниченог тематско-историјског домета, док се ширега, синтетичког посла не подухвата нико.⁶⁷

3.2. Потреба за новом историјом књижевности, сачињеном на основу свих приступачних чињеница културе и по мерилима модерне литерарне науке и методологије, испољавала се, међутим, све јаче.

⁶³ Ј. Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*, 11.

⁶⁴ Уп. приказе: Јована Радонића (*Летопис Матице српске*, LXXXV:260/8, 1909, 80–81; потпис +, псеудоним дешифровао Никола Радојчић), Анонима у *Босанској вили* (Сарајево, XXIV/21, 1909, 350–351), Тихомира Остојића у *Archiv für slavische Philologie* (XXXII/1–2, 1911, 236–246). Вид. такође чланке: Мите Костића „Основа једне нове концепције XVIII века” (*Прилози за књижевност* /Београд/, III, 1923, 247–251), Н. Радојчића „О рационализму код Срба” (*Војвођански зборник II*, Нови Сад 1939, 9–14), Младена Јесковца „Скерлићева *Српска књижевност у XVIII веку*”, 1964 (*Из српске књижевности*, I, Нови Сад 1968, 267–277), Предрага Протића „Јован Скерлић и српски осамнаести век”, 1977 (*Из Скерлићевог доба*, Београд 1991, 85–91) и Мирјане Д. Стефановић „Јован Скерлић, или проучавање српске књижевности XVIII столећа” (*Летопис Матице српске*, 166:446/1–2, 1990, 97–110).

⁶⁵ Вид. нпр.: Станоје Станојевић, „Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*” (*Летопис Матице српске*, LXXXVI:268/8, 1910, 61–69). Скерлић је оштро реаговао на Станојевићеву критику (в. „Оцена г. Станојевића о *Српској књижевности у XVIII веку*” (*Српски књижевни гласник* /Београд/, XXV/6 и 7, 1910, 457–473 и 544–550), на шта је уследио не мање полемичан одговор С. Станојевића под насловом „Фразе и факта” (*Дело* /Београд/, књ. XV:57/2, 1910, 301–316; књ. XVI:58/1, 1911, 136–147 и књ. XVII:59/4, 1911, 137–142).

⁶⁶ Т. Остојић, „Јована Скерлића *Српска књижевност у XVIII веку*”, 61.

⁶⁷ Вид. први део одељка 2.2. овог рада.

Неодложност таквог једног предузећа артикулисао је најадекватније, у чланку „За ревизије у историји српске књижевности” (1938) – Владимир Вујић. „Време је дошло”, пише Вујић, „да се у историји српске књижевности учине потребне ревизије; знаци времена су ту и читају се по чешћим појединачним покушајима да се овај или онај писац, ово или оно доба, сагледају са других становишта и осветле другим низовима мисли, да се осветле другаче но што су се до сада осветљавали, да уведу у живот друга начела...”⁶⁸ При томе је Вујић нарочито издвојио одношење дотадашње књижевне историографије према прошлости, наводећи одмах – од бројних доказа о конструисању или произвољном коришћењу литерарних факата – за нас важан пример везан за „сумњива ’прелазна доба’, која су испомагала у невољи и која личе на оне ’претпостављене а изгубљене прстенове’ у ланцу биолошке еволуције”.⁶⁹

Вујићев захтев за ревизијом историје српске књижевности појавио се непосредно пред Други светски рат и није оставио времена за било какав озбиљнији подухват у томе правцу. Када се, с друге стране, двадесетак година доцније, дакле у сасвим друкчијим околностима, буде повела „Анкета о историји српске књижевности” (1961),⁷⁰ смисао Вујићеве аргументације биће већ потпуно изобличен. Ваља нам се, зато, вратити у међуратно раздобље и ближе погледати прилике које су Владимира Вујића потерале да напише управо онакав чланак.

3.2.1. На широком хоризонту српских литерарних проучавања, период између два светска рата оцртава се као доба у којем се, међу историјским обрадама, првенство додељује „југословенској књижевности као целини”,⁷¹ док се синтетички радови о националним темама навелико проређују.

Све те бројне списе не треба, наравно, тек тако пренебрегнути. Свакако не један – приступну академску беседу Павла Поповића.

Поменута беседа садржи, поред осталог, извештај број ставова, досад на жалост непримећених, који заслужују најдубље занимање истраживача прекретног столећа српске књижевности, оног у којем се она „по други пут рађала”. Ти ставови изложени су на махове противречно, но то ниуколико не умањује њихов значај.

⁶⁸ Владимир Вујић, „За ревизије у историји српске књижевности”, *XX век* (Београд), I/5 (1938), 72.

⁶⁹ Исто, 82 (више о природи и сврхама Вујићевог захтева вид. у: Јован Пејчић, „Превредновати српску књижевну прошлост. Владимир Вујић” (1993), *Књижевни свет – критичка свест*, Ниш 2004, 21–25).

⁷⁰ Вид. у часопису *Данас* (Београд), I/1 и 2 (24. V и 7. VI 1961).

⁷¹ Синтагма потиче од Павла Поповића и представља наслов његове приступне беседе одржане на свечаном скупу Српске краљевске академије 11. фебруара 1922. године.

Павле Поповић, тако, понавља Скерлићеву оцену да „стара мањинска књижевност стоји без везе са новом српском књижевношћу”,⁷² што је суд какав иначе не сусрећемо у претходним његовим радовима,⁷³ али зато почетке нове књижевности – које је раније налазио у првој половини XVIII века⁷⁴ – види сада не само у литерарним збивањима XVII, него чак и XVI stoleћа. Говорећи, наиме, о разликама између нове српске књижевности (која се, по њему, дефинитивно оформила средином XVIII века) и оне старије (у Поповићевој периодизацијској схеми то су: Средњи век, Препорођај и Позније доба), он – по први пут у нашој књижевној историографији – истиче и постојање „извесних латентних тенденција које се, помало и неприметно, јављају у XVI, или XVII, или на почетку XVIII века – како која – а које ће у новом добу ’букнути’ одједанпут, показати се у свој силини и обележити неке од главних црта његових”.⁷⁵ При томе, овим скривеним па ипак уочљивим тежњама додаје Павле Поповић и додире са страним литературама, који, вели, постају у овом периоду „јачи, тешњи и свестранији него [...] у ранијим временима”.⁷⁶

Гледано из данашње перспективе, била је то, ипак, само кратка и издвојена епизода како у опусу Павла Поповића тако и у научној историографији српске књижевности.⁷⁷ Сазнања се, срећом, чак и када се ради о тренутним интуицијама научника, никад потпуно не губе. Напротив, често се преобраћају у својеврсне путоказе за будућа истраживања.

Такав један путоказ, само у другом смислу, сада теоријском и методолошком, оставио је рецимо Милош Савковић. Пишући своју *Југословенску књижевност* (1938) он се посебно задржава на „нарочитом стилу” литерарних дела насталих у XVII веку, да би мало даље закључио како „XVII век и стилем представља ново време”.⁷⁸

⁷² П. Поповић, „Југословенска књижевност као целина”, *Из књижевности*, III, Београд 1930, 2.

⁷³ Уп. одговарајућа места у књигама П. Поповића *Преглед српске књижевности* (1909) и *Југословенска књижевност* (1918).

⁷⁴ П. Поповић, *Југословенска књижевност*, Београд 1930, 74.

⁷⁵ „Југословенска књижевност као целина”, 26.

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ Ни непуну деценију доцније П. Поповић већ неће знати за откриће сачувано у његовој академској беседи. У париским предавањима о југословенској књижевности (1930; *La Littérature yougoslave*, Paris 1931; у прев. В. Питовића: *Оглед о југословенској књижевности*, Београд 1934) он се, на пример, ниједном речју не позива на присуство оних „латентних тенденција” у српској књижевности, као што, с друге стране, искључује и сваки додир наше културе с интелектуалним покретима у Европи тога времена. Штавише, Павле Поповић иде тако далеко да тврди како смо се „једино трудили да останемо на старим путевима, не бринући се да тражимо нове обрасце и утицаје” (*Оглед о југословенској књижевности*, 63).

⁷⁸ Милош Савковић, *Југословенска књижевност*, I, Београд 1938, 180.

Савковићева констатација, иначе у његовој књизи неразвијена, неочекивано отвара пут ка бољем схватању Павићевог аналитичко-историјског поступка. Реч је о томе да се са Савковићем на видокругу књижевноисторијских проучавања код нас појављује, додуше рудиментарно, теоријски појам стила у његовој модерној употреби, односно стилска промена као поуздан критеријум периодизовања и, сходно томе, типско-морфолошког верификовања уметничке баштине.

При томе најмање мислим да је ту реч о некаквоме Савковићевом оригиналном теоријсколитерарноме проналаску – европска наука увећала је у историју књижевности питања тзв. стилских јединстава појединих уметничких раздобља још поткрај XIX века⁷⁹ – већ пре свега о „промовисању” на нашем тлу једне од најплоднијих идеја у књижевном зналству XX stoleћа.

3.3. Разуме се, тврдити да су Вујићева заузимања и Савковићеве идеје утрли пут Павићевом концепту историје српске књижевности било би, по свему, натегнуто. Њихове заслуге, свака на свој начин, могу бити само посредне – управо онако како се, као додатан подстицај, може узети и Лесковчево становиште да је Скерлићева монографија о XVIII веку „многим својим деловима данас непотпуна, или и сасвим застарела, па и погрешна”,⁸⁰ те да је крајње време да се прионе на писање новог историјског приказа.

Тако смо, кружећи, стигли на старо одредиште, до Скерлића и његове још недирнуте историјске пројекције. Право говорећи, на њу се од почетка, нарочито од 1920, не једанпут „полазило”, но увек с извесним околишењем или чак заобиласком предочених решења и оцена.

На главну црту ступио је тек Милорад Павић. И тек је тада у свим правцима, пре свега културноисторијском и естетичком, изве-

⁷⁹ Више о томе вид. у: Рене Велек и Остин Ворен, *Теорија књижевности* (прев. А. И. Спасић / С. Ђорђевић), Београд 1965, 300–304; Драгиша Живковић, „Теоријски нацрт за историјско-књижевну периодизацију”, *Европски оквири српске књижевности*, [I], Београд 1970, 365–379; Клаудио Гиљен, „Накнадна размишљања о књижевним раздобљима”, *Књижевност као систем* (прев. Т. Вучковић), Београд [1982], 378–383; Ново Вуковић, „Пресек развоја стилистичке мисли”, *Путеви стилистичке идеје*, Подгорица / Никшић 2000, 137–216.

⁸⁰ М. Лесковац, „Скерлићева *Српска књижевност у XVIII веку*”, 272. – Овај Лесковчев суд, који Павић у потпуности прихвата и следи, најновији радови о Скерлићевој књизи негирају и одбацују. Примера ради, Мирјана Д. Стефановић у расправи која, по броју обухваћених питања и понуђеним решењима, надмашује све што је досад написано о *Српској књижевности у XVIII веку*, истиче да је, крај свих пропусти и недоследности (које није тешко уочити), „та књига ипак преживела овај, за научно дело дуги век од, ускоро, 90 година”. То долази отуд, закључује М. Д. Стефановић, што је „Скерлићева монографија у много чему још увек понајбоља студија о овом периоду у српској књижевности” („Јован Скерлић, или проучавање српске књижевности XVIII stoleћа”, 109).

дена разградња старих представа и појмова о рађању нове српске књижевности, уз истовремено успостављање другојачије, савременим литерарноповесним и поредбеним сазнањима примерене научне визије. Павић ће стога, и не без разлога, нагласити да *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)* израста из комплетно извршеног чисто естетског преиспитивања целокупног материјала српске књижевности ове епохе.⁸¹ А опет, једино такво истраживачко хтење могло је са своје стране пружити основ нове хронологије њених еволуционих преображаја, и дати битно нова значења тим преображајима.

Другим речима, темељ на који је положена архитектоника Павићеве прве историје садржан је у ставу који, најкраће, гласи:

Прекида у духовноисторијском, етичкопсихолошком и онтоесетичком развоју српске књижевности – нема.⁸² Није га никада ни било. Мит о дисконтинуитету само је пребрза конструкција историчара језика и културе из XIX века, која се после Скерлића, без потребе и стварних аргумената, проширила на готово све уметничке и научне дисциплине. А све је, у ствари, последица методолошких неспоразума,⁸³ какви уосталом нису ретки ни у много развијенијим националним историографијама.

У предговору књизи налазимо кратко образложење овог става. Оправданост свога полазишта Павић види у чињеници „да се напореда с продуженим животом жанрова старе српске књижевности кроз XVII век, и паралелно с посебним токовима усмене књижевности овог доба, јављају у српској књижевности XVII и XVIII века за оно време нова и стилски другачија, барокна схватања, која дају печат најважнијим делима епохе”.⁸⁴

То је све чиме Павић оснажује став о привидности прекида у развоју српске књижевности од њених средњовековних почетака до данас. Међутим, у време када је дато (1970), ово објашњење никог није могло задовољити: било је штуро, тако рећи узгредна напомена; личило је на бежање од оне силне множине нерашчишћених питања која су се све више ројила управо око најстаријих слојева нове српске књижевности. Недостатак поглавља (увода) у ком аутор излаже методологију свога историографског рада, у ком износи властите погледе на теорију историје књижевности уопште, на теорију историје националне (овде српске) књижевности, на могућности и ограничења обраде једног сегмента те историје; поглавља које би, затим, садржало преглед искустава из дотле написаних историја, односно појединач-

⁸¹ *Историја српске књижевности барокног доба*, XIX.

⁸² *Исто*, XVIII.

⁸³ О овоме вид. и: Дејан Медаковић, „Српски препород у XVIII веку и средњовековна баштина”, *Барок код Срба*, Загреб 1988, 93–106.

⁸⁴ *Историја српске књижевности барокног доба*, XVIII.

них књижевноисторијских радова о назначеној епохи, иза чега би, онда, следио одсек у којем се утврђују критеријуми за оцењивање вредности појединих писаца и њихових дела – тај недостатак отворио је читав низ питања и недоумица, мање-више оправданих, који су се одмах пренели на рецепцију *Историје српске књижевности барокног доба* као целине. Изгледало је да проблем континуитета српске књижевности није до краја разрешен ни у историјском ни у поетичком смислу.

Био је тога свестан и сам Павић па је атмосферу „неодређености” – у чијем је, иначе, знаку и протекао пријем његове историје – покушао да превлада расправом о принципима који леже у темељу Скерлићеве визије развоја српске књижевности. При томе је главни задатак Павићевог рада био, према једној његовој доцнијој формулацији: дати коначан одговор на питање „шта се десило на шаву између старе српске књижевности и те књижевности коју је Скерлић назвао српском књижевношћу XVIII века”.⁸⁵

Своје неприхватање Скерлићевог виђења настанка и развитка нове српске књижевности Павић је изложио не у форми негације, већ афирмисања чињеница и њихове вишестепене повезаности:

У српским школама XVIII века у склопу наставе класицистичке реторике били су проучавани и списи св. Саве. Његово дело ту је посматрано у склопу норми античке реторике и стављено је у координатни систем три стила античког беседништва – високог, средњег и ниског. Такав прилаз сугерисао је и једну периодизацију старе српске књижевности која нама данас изгледа веома модерно и примамљиво. У визији наших класицистичких теоретичара беседништва, стара српска књижевност изгледала је као некаква рана и веома продужена ренесанса започета у време Ћирила и Методија, а продужена у склопу једне нове хуманистичке обнове византијске књижевности под Палеолозима. У XV и XVI веку српска књижевност доживела је један својеврстан маниризам, са делима Кантакузина, Стефана Лазаревића, Цамблака и другим, па се појава барокних тежњи у XVII столећу доста природно надовезује на овакву визију старе српске књижевности.”⁸⁶

Чињенице које наводи и, затим, њихов распоред, односно начин извођења, дају, дакле, Павићу за право да стару и нову нашу књижев-

⁸⁵ Милош Јевтић: *Разговори с Павићем*, Београд 1990, 83.

⁸⁶ М. Павић: „Скерлић и питање стилских формација” (1977), *Историја, стил и стил*, 246. У вези са св. Савом в. у истој књизи студију „Лик св. Саве у српској књижевности XVIII века” (64–84). – Основаност Павићевог излагања на други начин потврђује и проширује Војислав Јелић у раду „Рукописне реторике српско-латинских школа у Сремским Карловцима (*Научни састанак у Вукове дане*, 20/1, 1991, 95–100).

ност прикаже у њиховој органској повезаности. Зато ову његову слику историјског развика српске књижевности као јединствене и аутохтоне целине не треба даље разлагати. Она је, уосталом, исцртана у тако широким потезима да би и овлашно задржавање на важијим тачкама изискивало подробности и нова рашчлањавања, а то би нас исувише удаљило од основне теме.

3.4. Нешто друго је овде много битније: колоплет или мрежа ослонаца без чијег зрачења Павићева дијахронијска слика тешко да би, од првога свог корака, имала отворене заговорнике. Мислим, при томе, на испитивања и открића у областима суседним науци о књижевности, у првом реду на историју уметности и историографију, али не смеју се потценити ни сазнања стечена на подручјима као што су историја српских просветних установа, историја Српске православне цркве, историја уметности и наука о језику.

Извесне путоказе у овом смислу остављао је повремено и сам Павић. Образлажући, на пример, нужност новог периодизовања српске књижевности, он предност своје хронолошке поделе види, поред осталог, и у томе што она пружа могућност „за реципрочну проверу у суседној области ликовних уметности”.⁸⁷ На другом месту позива се на резултате постигнуте у домену књижевне медијевистике,⁸⁸ итд. Али та указивања нису довољна – и једна расправа као што је ова мора ближе идентификовати Павићеве изворе, односно реч дати истраживачима и зналцима српских старина који су, много више него што се у Павићевим историјама уочава, олакшали пут до идеје о никада прекинутом ритму у развоју српске књижевности.

3.5. Истраживања Милорада Павића усталила су у науци о српској књижевности појмовни и термилошки легитимитет „престижне речи барок”.⁸⁹ Појављивање те речи у садашњем контексту погодно је због тога што нас она – по истицању неопходности обзирања на сродна збивања у сферама историје народа, цркве, ликовних уметности, про-

---

⁸⁷ *Историја српске књижевности барокног доба*, XVIII; вид. такође напомене под бр. 3 и 4, стр. 493.

⁸⁸ *Рађање нове српске књижевности*, 7.

⁸⁹ Карактеризација потиче од Теодора Адорна („Злоупотребљени барок” /прев. М. Вујић/, *Руковет /Суботица/*, XXXVI/11, 1990, 2147). – У српској науци о књижевности, термин „барок” у смислу ознаке за књижевно-стилско раздобље први је употребио Тихомир Остојић у својој *Историји српске књижевности*, написаној 1910, штампаној постхумно у Београду 1923 (вид. стр. 107). О бароку код Срба и уопште, у православним земљама, вид.: Драгољуб Павловић, „О проблему барока у југословенској књижевности” (1958), *Старија југословенска књижевност* (прир. М. Пантић), Београд 1971, 196–204; Андрија (Андраш) Анђал, „Неколико питања словенског барока”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, XXV/1–2 (1959),

свете и језика⁹⁰ – враћа на поље историје књижевности, у крунску област наших интересовања.

Заокружујући наине, у *Рађању нове српске књижевности*, истраживања литерарног наслеђа и културе XVII–XIX века, Милорад Павић је, после две деценије истрајнога рада, с олакшањем, штавише са задовољством могао да наведе како његови напори нису остали без рода и утицаја. Појавила се у међувремену *Историја старе српске књижевности* Димитрија Богдановића и, ако ништа друго – Богдановићева синтеза показала се као више него уверљиво научно сведочанство о плодности Павићеве опште визије токова српске књижевности. „Око Велике сеобе, са коначним и дубоким уласком српског народа у простор средњоевропске културе, у битно измењеним историјским условима, почиње нова епоха, историја барокне књижевности”,⁹¹ написао је Богдановић, да би одмах, у напомени, истакао: „Појаву барока на плану књижевности посматрамо као М. Павић, *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*.”⁹²

4.

За Србе као да није важило оно опште начело: ново здање историје може се подићи тек пошто се поруши старо.

Радован Самарџић⁹³

Испољена на овакав начин, Богдановићева сагласност је, разуме се, убрзо оверена и са Павићеве стране. У предговору историји српског

13–26; А. Анђал, „Мађарски и словенски барок”, *Прилози КЛИФ*, XXVII/3–4 (1961), 163–172; А. Анђал, „Данашњи проблеми истраживања барока”, *Задарска ревија* (Задар), XVII/5 (1968), 417–423. О специфичностима православног барока вид. посебно у: Д. Лихачев, „Барокко в русской литературе XVII в.”, *Развитие русской литературы X–XVII веков*, Ленинград 1973, 165–214; А. И. Рогов, „Проблемы славянского барокко”, у зборнику: *Славянское барокко*, Москва 1979, 3–12. Од новијих истраживања издвајам: Александра Шкорић, „Барокно раздобље српске штампане књиге”, *Библиотекар* (Београд), XXXIII/1–6 (1981), 25–58; зборник САНУ *Западно-европски барок и византијски свет* (уред. Д. Медаковић), Београд 1991 (нарочито: Бојана Поповић, „Изабрана библиографија о бароку код Срба”, 265–335); Јован Попов, „Барокна епоха у европској и српској књижевности”, у зборнику: *Теоријско-историјски преглед компаратистичке терминологије код Срба*, 2, Београд 2007, 33–58.

⁹⁰ Сваку од поменутих области подробно сам осветлио у раду „Мит о прекиду у развоју српске књижевности” (1995), касније проширеном и, под насловом „Тестамент без печата”, унетом у књигу *Почеци и врхови* (Београд 2010, 46–53; одељци 9.2–9.5).

⁹¹ Димитрије Богдановић: *Историја старе српске књижевности*. – Београд 1980, 114.

⁹² Исто, нап. 2. – Богдановић се, иначе, према Павићевим схватањима развоја српске књижевности одредио знатно раније, у студији „О периодизацији старе српске књижевности” (*Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. XXII/2, 1974, 5–16), што ће убрзо, већ 1977, одјекнути у Павићевом раду о Скерлићу и питању стилских формација (в. посебно стр. 246).

барока, класицизма и предромантизма са видним је одобравањем подвукао да се његова књига хронолошки складно надовезује на синтезу Д. Богдановића,⁹⁴ те да се одсад много спокојније „могу пратити прелазни облици између две епохе (старе и нове књижевности српске) управо на материјалу обележеном барокним стилем”.⁹⁵

И тако је Павић дефинитивно показао да су тезе толиких његових претходника, како научника тако и писаца, о дисконтинуитету у расту српске књижевности – само приче без покрића, сведочења без доказа, тестамент без печата.

Могао је, најзад, да уобличи мозаик двоиповековног постојања и развића српске књижевности а да при том остану видни сви њени корени и сва исходишта.

Могао се, коначно, дати сажет и потпун израз тој новој књижевноисторијској визији:

Рађање нове српске књижевности збило се негде у XVII столећу када се ова књижевност почела уклапати у стилске токове западне Европе, напуштајући традиције старе српске књижевности настале у оквирима древне византијске цивилизације. Тај тренутак, када српска култура прелази из крила једне у крило друге цивилизације, обележен је усвајањем стилова који тада владају и смењују се у западноевропским књижевностима, као што су барок, класицизам и предромантизам. Две стотине година (од средине XVIII до средине XIX века), колико ове стилске формације захватају у српској средини, удариле су основ новој српској књижевности...⁹⁶

У XVII веку српска књижевност, значи, није само заменила један стил другим стилем, она је такође – наглашава Павић призивајући Тојнбијеву општу класификацију култура – прешла из цивилизације у цивилизацију, из византијског, источноевропског културног круга у западноевропски.⁹⁷

Период прелаза⁹⁸ је, разуме се, представљао велику кризу прилагођавања, па и знатних потреса у српском духовном животу.⁹⁹ Криза не само што није била лака, она је и дуго трајала. По Павићевом увиду, окончала се тек с преласком барока у класицизам и предромантизам,

⁹³ Р. Самарцић, „Традиција и преображаји Срба” (1987), *Идеје за српску историју*, Београд 1989, 7.

⁹⁴ *Рађање нове српске књижевности*, 7.

⁹⁵ *Исто*, 103.

⁹⁶ *Исто*, 5.

⁹⁷ *Исто*, 19.

⁹⁸ Одређење Тихомира Остојића. У истом значењу употребљава он и израз „прелазно доба” (в. *Српска књижевност од Велике сеобе до Доситеја Обрадовића*, 2 и д.).

⁹⁹ Поред већ навођених аутора, о томе је у новије време подстицајно писао Лаза Чурчић (вид. његову збирку расправа и чланака *Српске књиге и српски писци XVIII века*, Нови Сад 1988, посебно стр. 153–155).

откада се, вели он, „српска књижевност почела у смени стилова понашати мање или више онако као и остале западноевропске књижевности”.¹⁰⁰

ЛИТЕРАТУРА

Милорад Павић, *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*, Нолит, Београд 1970.

Милорад Павић, *Језичко памћење и песнички облик*, Матица српска, Нови Сад 1976.

Милорад Павић, *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма*. *Класицизам*, Нолит, Београд 1979.

Милорад Павић, *Рађања нове српске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд 1983.

Милорад Павић, *Историја, стил и стил*, Матица српска, Нови Сад 1985.

Милорад Павић, „Српска књижевност барока” / „Српска књижевност класицизма” / „Српска књижевност предромантизма”, у колективном делу *Историја српског народа*, IV-2, Српска књижевна задруга, Београд 1986.

Милорад Павић, *Барок*, Научна књига, Београд 1991.

Милорад Павић, *Класицизам*, Научна књига, Београд 1991.

Милорад Павић, *Предромантизам*, Научна књига, Београд 1991.

Милорад Павић, „Историја књижевности – потреба или луксуз”, *Књижевне новине* (Београд), XII/159 (3. XII 1961).

Милорад Павић, „Предговор ненаписаној историји књижевности”, *Књижевност* (Београд), XVIII/2 (1963).

Милорад Павић, „Од барока до симболизма. Предговор ненаписаној историји српске књижевности”, у хрестоматији *Од барока до класицизма* (прир. М. Павић), Српска књижевност у књижевној критици, књ. 3, Нолит, Београд 1966, 1973.

Милорад Павић, „Скерлић и питање стилских формација” (1977), у зборнику *Јован Скерлић у српској књижевности 1877–1977* (уред. П. Палавестра), Народна књига / Институт за књижевност и уметност, Београд 1980.

¹⁰⁰ *Рађање нове српске књижевности*, 21. – При свему томе, криза о којој је реч није била од једне руке. Проблем је, дакле, много сложенији и немогуће га је – ма колико апстраховали историјске и политичке чиниоце – свести само на време и само на односе у којима се јавила и развијала нововековна српска култура, то јест на постепено напуштање поствизантијске традиције и прихватање западноевропских књижевних канона и духовних узора. Сама промена друштвеног и културног контекста, условљена сеобом на просторе туђе државе, нипошто није првородни, као што процес културне преоријентације на нове узоре, оне који су важили на Западу, никако није једини узрочник поменуте кризе. У социјалном и духовном животу Срба избила је она читаво једно раздобље раније, одмах по пропасти Српске деспотовине 1459. године. Према томе, криза у којој се, у душевно-духовном и етно-историјском смислу, нашао пресељени српски народ крајем XVII и на почетку XVIII века само је још тежи наставак оне прве, изворне и много старије кризе. Смењивали су се, дакле, услови у којима је она трајала, али смене најчешће нису биле и замене, па су се узроци непрестано гомилали – што значи да се, с временом, криза све више продубљивала – у појединим моментима, као у доба Велике сеобе, чак до степена духовне и етничке неиздржљивости.

Милорад Павић, „Од фрагментарности ка синтези”, *Политика* (Београд), 24. XI 1979.

Милош Јевтић: *Разговори с Павићем*, Научна књига, Београд 1990.

Предраг Палавестра, „Историјска визија једне књижевности”, *Политика*, 26. XII 1970.

Миодраг Стојановић, „Разуђеност античке мисли”, *Књижевна реч* (Београд), VIII/126 (1979).

Драгољуб Драгојловић, „Ка целовитој синтези”, *Политика* (Београд), 14. IV 1984.

Миодраг Стојановић, „Континуитети српске књижевности”, *Дело* (Београд), XXX/7 (1984).

Сава Дамјанов, „Откривање прошлости. Књижевноисторијски рад Милорада Павића”, *Задужбина* (Београд), I/3 (1988).

Драгиша Живковић, „Теоријски нацрт за историјско-књижевну периодизацију” (1965), *Европски оквири српске књижевности*, [I], Просвета, Београд 1970.

Теорија историје књижевности: опште претпоставке, зборник (уред. П. Палавестра), Српска академија наука и уметности: Одељење језика и књижевности, књ. 6, Београд 1986.

Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*, Српска краљевска академија, Београд 1909.

Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Задужбина Илије Коларца, Београд 1914.

Тихомир Остојић, *Српска књижевност од Велике сеобе до Доситеја Обрадовића*, Сремски Карловци 1905.

Тихомир Остојић, *Историја српске књижевности*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд 1923.

Павле Поповић, *Преглед српске књижевности*, Штампарија „Давидовић”, Београд 1909.

Павле Поповић, *Југословенска књижевност*, Printed at the University Press, Cambridge (England) 1918.

Павле Поповић, *Југословенска књижевност као целина*, Сремски Карловци 1922.

Павле Поповић, *Оглед о југословенској књижевности* (прев. В. Питовић), Издавачка књижарница Геце Кона, Београд 1934.

Милош Савковић, *Југословенска књижевност*, I, Београд 1938.

Димитрије Богдановић, „О периодизацији старе српске књижевности”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* (Нови Сад), књ. XXII/2 (1974).

Димитрије Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд 1980.

Ђорђе Трифуновић, *Стара српска књижевност. Основи* (1994), Чигоја штампа, Београд 2009.

Заснивање националне критике, хрестоматија (прир. Д. Живковић), Српска књижевна критика, књ. 2, Матица српска / Институт за књижевност и уметност, Нови Сад / Београд 1983.

Владимир Вујић, „За ревизије у историји српске књижевности”, *XX век* (Београд), I/5 (1938).

Младен Лесковац, „Проблеми око израде историје југословенских књижевности” (1964), *Из српске књижевности*, I, Нови Сад 1968.

Драгиша Живковић, „Европски оквири српске књижевности XVIII XIX века. Општи поглед” (1969), *Европски оквири српске књижевности*, [I], Просвета, Београд 1970.

Драгиша Живковић, „Периодизација српске књижевности XVIII–XX века” (1972), *Европски оквири српске књижевности*, II, Просвета, Београд 1976.

Лаза Чурчић, *Српске књиге и српски писци XVIII века*, Књижевна заједница, Нови Сад 1988.

Дејан Медаковић, „Српски препород у XVIII веку и средњовековна баштина”, *Барок код Срба*, Просвјета, Загреб 1988.

Јован Пејчић, „Мит о прекиду у развоју српске књижевности. Преглед историографских идеја” (1995), *Простори књижевног духа*, Просвета, Ниш 1998.

Јован Пејчић, *Почеци и врхови*. Српска књижевност и њена историографија, Алтера, Београд 2010.

Jovan Pejić

THE UNITY OF SERBIAN NATIONAL LITERATURE

Foundations, Values - Duration

The Path of Milorad Pavić until the *Birth of New Serbian Literature*

Summary

This paper sheds light on the foundation and importance of the central work on literary history by Milorad Pavić – *The Birth of New Serbian Literature* (1983), which is a synthesis of his previous syntheses on literary baroque (*The History of Serbian Literature from the Age of Baroque /17th and 18th Centuries*, 1970), classicism (*The History of Serbian Literature of Classicism and Pre-Romanticism. Classicism*, 1979), and pre-Romanticism among the Serbs (*Pre-Romanticism*, special edition, 1991). We study the roots of Pavić’s decision to become a literary historian and follow his work from the preliminary idea, caused by the pressure of newly-discovered literary work, and in accordance with modern methodology in literary science, to conduct a comprehensive questioning of the literary work of Serbian authors from 17th to 19th centuries, to the scientific implementation of this project that he had conceived. Since in the 18th century Serbian literature switched from one language to the other (from Old Serbian, Serbian Slavonic to the Serbian national language), and since, with masses of people moving (the Great Serb Migrations, 1690) to areas across the Sava and the Danube – it also moved from one civilization to the other, from the Byzantine, east European cultural circle into the west European domain, more openly than other literary historians, Pavić posed the question of the unity of Serbian literature. He resolves the problem of continuity in the development of national literature by polemicizing with the legacy of Serbian literary science, primarily with his great predecessor Jovan Skerlić, the author of the monograph *Serbian Literature in the 18th Century* (1909). In addi-

tion to the fact that he hereby discusses the positions of older historians of Serbian literature (Stojan Novaković, Tihomir Ostojić, Skerlić, Pavle Popović), Pavić also includes in his study the positions of historians of Serbian medieval literature (Dimitrije Bogdanović, Đorđe Trifunović).

The scope and value of this endeavour by Pavić have twofold importance for the study of Serbian literature. On the one hand, he analytically defined and scientifically justified the continuity of Serbian literature from its beginnings to the present day. On the other hand, this new image of national literature also opened up a methodological and theoretical possibility for a different, new axiology in the approach to writers and works of old times, and, thus, for both their artistic and reflexive re-actualization and their rejuvenation in the modern day. Due to such features, *The Birth of New Serbian Literature* – the most important synthesis on literary history by Milorad Pavić – represents a scientific feat without which, since its publication, one can no longer study and evaluate 17th-19th century Serbian literature.